

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 10-02-2020

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 21-02-2020

Kitap İncelemesi / Book Review

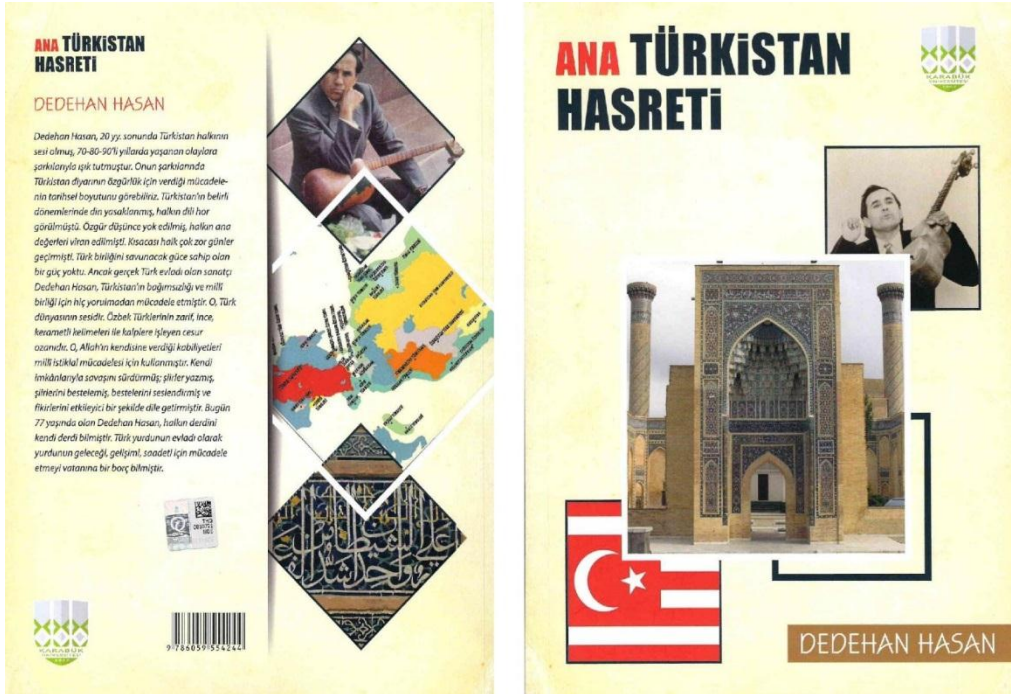
INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 2, ISSUE 3, P. 213 – 218.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 2, SAYI 3, S. 213 – 218.

ANA TÜRKİSTAN HASRETİ

Dedehan Hasan (2018). *Ana Türkistan Hasreti*. Editör: Mustafa Kundakçı. Karabük Üniversitesi Yayınları, ebat: 23,5x16,5. 160 sayfa + 1 CD. ISBN: 978-605-9554-24-4

Selahittin TOLKUN*

Ana Türkistan Hasreti kitabının ön ve arka kapağı birlikte

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: stolkun@anadolu.edu.tr.

Sâbık Sovyetler Birliği Devleti, diğer ülkelerde komünizm propagandası amacıyla kullanılabilir olanlar hariç, içeride olan bitenler hakkında hür dünyaya pek bilgi sızdırmayan bir sistemdi. Hele ki bu devletteki Türk yurt ve toplulukları söz konusu ise bu neredeyse imkânsız gibiydi. O dönemde Türk ülke ve toplulukları hakkındaki bilgiler ülkemize ancak Batı üzerinden ve Batılı bakış açısıyla alınabiliyordu.

Şahsım adına diyebilirim ki Sovyetler Birliği'nin yıkılma sürecinde, Kırım Tatar Türklerinin efsanevi denecek kadar inanılmaz bir süreç olan ana yurda dönüş mücadeleleri dışında, diğer Türk topluluklarının siyasi mücadelelerine dair hür Dünyadaki ilk haber Kazakistan'daki *Jeltoksan Ayaklanması* olmuştur. 17-18 Aralık 1986 tarihlerinde gerçekleşen bu ayaklanma, Sovyetler Birliği'nin son başkanı olan Gorbaçov'un Kazakistan'da bir Kazak Türkü olan Dinmuhammed Konayev yerine Rus Gennady Kolbin'i Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak atanmasıyla başlamıştı (Başaran 2017, 63; Çelik-Çelik 2018, 743). Bu ayaklanmayla ilgili haberlerin Sovyetler Birliği dışında da duyulabilmesinin esas sebebi ise aslında dönemin başkanı Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu *Yeniden Yapılanma* (Perestroyka) ve *Açıklık* (Glasnost) siyasetiydi.

Kazakistan'da başlayan Sovyet karşıtlığı kısa zamanda Rus olmayan diğer bütün ülkelerde kendisini göstermiş ve öteki Türk ülkelerine de sıçramıştır.

Bu süreçte Özbekistan'da önce *Birlik Halk Hareketi* ardından *Erk Partisi* kurulmuştur. *Birlik Halk Hareketi* Özbekistan'daki ilk ve en kapsamlı hareket olmuştur.

Tanıtmak istediğimiz “Ana Türkistan Hasreti” kitabı, Özbekistan'daki bu sürecin öncülerinden Dedehan HASAN'ın seçilmiş şiirlerinden, bu şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarılmasından ve şairle ilgili birtakım bilgilerden oluşmaktadır. Eser, Karabük Devlet Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır. Kitabın editörlüğünü Dr. Mustafa KUNDAKÇI, şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarımını ise Yasemin İNAN yapmıştır.

Kitabın içeriğine geçmeden önce Dedehan HASAN'ı tanıtmak ve aslında bir şiir kitabı olan bu eseri önemli kılan sebeplerden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Dedehan HASAN, 1941'de Özbekistan'ın Fergane ilinde dünyaya gelmiş, 1966'da Taşkent Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinin Gazetecilik Bölümü'nden mezun olmuştur. Hayatı boyunca basın-yayın dünyası içinde bulunmuş; ancak asıl faaliyetini şiir ve müzik alanında yürütmüştür. Özbekistan müzik literatüründe *hâfiz* kavramı bulunmaktadır. *Hâfiz* (Özbek Latin alfabesiyle *xofiz*) kelimesi, *Özbek Tilining İzâhli Luğâti*'nda *usta ses sanatçısı* olarak tanımlanmaktadır. Dedehan HASAN, hem bir *hâfiz* yani usta ses sanatçısı hem de şairdir.

Şairin, Özbekistan’da yayımlanan şiir kitapları şunlardır: *Şäydä Könglim* “Deli Gönlüm” (Taşkent, 1969), *Şähimärdän Säyläri* “Şahimerdan Irmağı” (Taşkent, 1980), *Çämänimdän Äyirmä* “Çiçek Bahçemden Ayırma” (Taşkent, 1984), *Bähâr Kelür Bağlärgä* “Bahar Gelir Bağlara” (Taşkent, 1990).

Dikkat çekici bir kişiliğe sahip olan Dedehan HASAN, henüz Sovyetler Birliği’nin yıkılmasının söz konusu olmadığı 70’li yıllarda, Özbekistan’daki değişik etkinliklerde Türkistan ve istiklali arzulayan şarkıları yüreklice terennüm etmiştir (bk. 8). Şairin ilginç bir yönü de bugün bile Özbek aydınlarının hemen tamamı isimlerinin sonunda +ov, +ev, +eviç gibi Rusça ekleri kullanırken o daha 1969’da basılan ilk kitabının kapağında da anlaşılacağı gibi soyadını her zaman HASAN olarak kullanmıştır (bk. 151-154).

Yukarıda anlatılan ve Özbekistan’daki ilk halk hareketi olan *Birlik Halk Hareketi*, 11 Kasım 1988’de bizzat Dedehan HASAN’ın evinde toplanan Abdurrahim Polat, Abdumannap Polat, Miraziz Azam, Zahir Alam, Kahraman Gulam ve Fahriddin Hudaykul gibi Özbek aydınlarınca kurulmuştur. Kaynaklar, bu aydınların önce “Özbekistan Tabiatı, Maddî ve Manevî Zenginliklerini Koruma Derneğini” kurduklarını, bu derneğin aynı zamanda *Birlik Halk Hareketi*’nin temellerini oluşturduğunu kaydetmektedir (Doğan-Acar 2015, s.7; Bozyel 2019, 61).

İşte Özbekistan’ın istiklaline giden yoldaki en önemli faallerinden birisi olan ve *Birlik Halk Hareketi*’nin kurulmasında öncülük eden Dedehan HASAN, o günlerde Türklük duyarlılığı olanların tanıdığı bildiği bir şahıs olmuştur. Böyle bir derneğin kurulmasının ne denli önemli olabileceği, Sovyetler Birliği gibi baskıcı düzenleri tanımayanların -Türkiye gibi zaman zaman sıkıntılı dönemler yaşasa da demokratik yönetimde yaşayanların- kavrayamayacağı bir olaydır. Dedehan HASAN, o günlerin bütün karmaşa ve kargaşasına rağmen bizzat kendi evinde böyle bir derneğin kurulmasına ön ayak olmuş bir şahsiyettir.

Olağan şartlarda bir şairin seçme şiirleri olarak kabul edilebilecek bu kitap, Dedehan HASAN’ın Sovyetler Birliği’nden müstakil Özbekistan’a geçiş sürecini, bu süreçte öncü rol oynayan bir şahsın eserlerinde bu durumun nasıl aksettiğini, yine bu şahsın düşünce ve ülkü dünyasını göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Özbekistan’ın 1991’de istiklaline kavuştuğu göz önüne alındığında şairin daha 1976’daki *Türkistan* (s. 34), 1984’deki *Madaminbek* (s. 38), 1985’deki *Cihangir Atamız Emir Timur’un Huzurunda Yaptığım Yakarış* (s. 42), 1986’daki *İbrahimbek* (s. 49), 1988’deki *Ana Türkistan* (s. 58) vb. şiirlerinin ehemmiyeti daha da iyi anlaşılacaktır. Hele ki totaliter Sovyet düzeninde en ufak muhalif

söylemlerde bulunanların ölüm, sürgün veya hapisle cezalandırıldığı göz önüne alındığında şairin cesareti bir kez daha görülecektir.

Ana Türkistan Hasreti kitabının başında “Editörden” yazısı bulunmaktadır (s. 7-10). Burada kısaca modern Özbek Edebiyatından ve Dedehan HASAN’ın bu edebiyattaki yerinden bahsedilmektedir.

Ardından gelen “Ön Söz” kısmı, kendisi hem bir Türk milliyetçisi hem de edebiyatçı olan merhum Batır NARBAY tarafından kaleme alınmıştır (s.11-28). NARBAY, sözüne Özbekistan’ın önemli şairlerinden Rauf Parfi ÖZTÜRK’ün (1943–2005) Dedehan HASAN hakkındaki sözüyle başlar. Belirtmek gerekir ki Rauf Parfi, Özbekistan’da yetişen önde gelen Türkçülerdendir.

Türk Dünyasının Yunus Emre, Vâkıf, Âşık Ömer, Mahtumkulu, Meşrep, Molla Nefes, Berdak, Avaz Öter, Turdi Firâğî, Gülhânî, Tohtağul, Hudaberdi Bahşı, Emin Yurdakul, Nihal Atsız, Çolpan, Tevellâ, Abdulla Avlânî, Hamza, Abdulla Tokay, Mağcan Cumabay gibi halkının feryadı ve sesi olan, eşsiz şair ve sanatkârları vardır. Lakin bütün ömrü boyunca halkının acı kaderini, sevincini ve elemi Dedehan Hasan gibi haykıran şair ve ozan yoktur dünyada (s. 11).

Batır NARBAY, bu bölümde istiklale giden süreçte, Özbekistan’da yaşananları ve bu süreçteki Dedehan HASAN’ın faaliyetlerini tarihe not düşmek şeklinde ele almıştır. Mesela bu süreçte Birlik Halk Hareketi’nin etkinliğini, bizzat sürecin içinde yer alan biri olarak NARBAY şöyle anlatmaktadır:

“Birlik” kurulduktan sonra Cumhuriyetin başkentinde, çok geçmeden neredeyse bütün vilayetler ve büyük şehirlerde “Birlik”in şubeleri açıldı ve Birlik’e yüz binlerce kişi katıldı... Ama bunlar kendiliğinden olmadı. “Birlik” yönetimi her bir vilayete sorumlular tayin etti ve onların faaliyet yaptıkları yerlerde halk hareketinin çalışmaları sürat kazandı. Dedehan Hasan ise “Birlik”in Fergana Vadisi sorumlusu oldu. Fergana, Andican, Nemengan vilayetlerini, şehirleri ve köylerini diğer omuzdaşlarıyla gece gündüz dolaşarak “Birlik”in şubelerini açtı, genel kurultaya kadar çalışacak temsilciler tayin etti (s. 13).

Batır NARBAY yazısında Dedehan HASAN’ın geçmişin karanlık dönemlerinde katledilenleri nasıl hatırladığını ve dillendirdiğini yine bu bölümde kısaca anlatmaktadır:

Ama hakikati yazanlar, söyleyenler ilk önce halk düşmanı, huzurumuzu çekemeyenler olarak medyada karalanıp, sonra mahkemelerde çeşitli cezalara

çarpıtılırdı. Bazılarının güpegündüz demir çubuklarla başları yarılr, bazıları hapishaneye atılır, bazılarıyla öldürölüp bir kenara atılırdı.

Örneğın halkımızın sevip saydığı evlatlarından Özbekistan milletvekili Şovruk Rozimuradov tutuklandı ve hapishanede öldürölüdü. Şair Emin Usman katledildi. Fergana'nın gururu olan Kahraman Hakikatoğlu, Ahmethan Torahanbayoğlu gibi yürekli kişiler de hapishanelerde öldürölüdü. Dedehan Ağabey neredeyse hepsi için şiir yazdı. Onlardan biri Kahraman Hakikatoğlu idi. Onu hatırlayan arkadaşlarının feryat ederek ağladıklarına şahidim. /.../

Gün gelir halkımızın gerçek kahramanları hakkında destanlar, romanlar da yazılır. Şimdilik bu kahramanlarımızı zalimin gözü önünde olsa bile yüceltebilen Dedehan Hasan'ın varlığına şükredelim. Zira o, sadece Kahraman Hakikatoğlu hakkında değil, halkımızın Özbekistan'da ve yurt dışında yaşayan onlarca kahramanı: Baymirza Hayit, Veli Kayumhan, Osman Hoca, Abdulhamit Çolpan, Abdurauf Fıtrat, Madaminbek, Feyzullah Hoca, Emin Osman, Şavruk Rozimurad... gibiler hakkında onlarca şiir yazdı ve besteledi. Onların düşmanlarını lanetlerdi, dostlarını methetti (s. 20-21).

Batır NARBAY önsözü şu şekilde bitirmektedir:

Özbekistan'da yüzlerce değil, binlerce türkücü var, ama siyasi ozan Dedehan Hasan tektir. Dedehan Hasan 80-90'lı yıllarda ve sonrasında söylediği türküler Özbek halkının kalbinden fıskıran ateşli lavlardır. Bu lavlar gerçek azatlığa, hakiki bağımsızlığa susamış kalpleri daha da uzun yıllar ısıtıp duracaktır (s. 28).

Kitabın bundan sonraki bölümünde, şiirleri Türkiye Türkçesine aktaran Yasemin İNAN'ın "Aktarma Notları" bulunmaktadır (s. 29).

Kitabın asıl bölümünü oluşturan şiirler, 32-147. sayfaları kapsamaktadır. Burada şiirlerin önce Türkiye Türkçesine aktarımının yanında Özbek Latin alfabesiyle özgün biçimi verilmektedir. Kitapta şairin genelde Türkistan ve Türk dünyasının, özelde Özbekistan'ın değişik sorunlarını işlediği sosyal içerikli toplam 83 şiirine yer verilmiştir.

Kitabın "Sonuç" (s.148) ve "Öz Geçmiş" (s. 149-150) bölümlerinin ardından kitapta, şairin basılan kitaplarının kapak resimleri (s. 151-154) ve şaire ait altlarında açıklamalar bulunan değişik fotoğraflar (s. 155-160) bulunmaktadır. Son olarak şairin kendi şiirlerinden bestelediği 47 eserinin bulunduğu CD de kitaba eklenmiştir.

Ana Türkistan Hasreti, daha önce ülkemizde iki defa hakkında yüksek lisans tezi yapılan, Özbekistan'ın istiklali sürecinde Türkiye'de *Kıyam Kıvılcımları* adıyla Türkiye Türkçesi çevirili müzik kaseti çıkan, hakkında değişik makaleler yazılan Dedehan HASAN'ı daha yakından tanımak isteyenlere tavsiye edilebilecek bir eser niteliğindedir.

KAYNAKÇA

BAŞARAN, D. (2017). **Jeltoksan Ayaklanması ve Ayaklanmanın Kazakistan'ın Bağımsızlığındaki Rolü.** *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Mayıs 2017 1 (1) s. 57-88.

BOZYEL, Y. (2019). **Dedehan Hasanov'un Eserlerinde Dil ve Muhteva (Ana Türkistan İsimli Eseri Örneğinde).** T.C. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÇELİK, M. E. – ÇELİK R. (2018). **Soğuk Savaş'ın Bilinmeyen İsyanı: Jeltoksan Ayaklanması.** *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 15 Sayı: 2. s. 735-749.

DOĞAN, S. – ACAR E. (2015). **Türkistan Milli Özgürlük Mücadelesinde Dedehan Hasan'ın Yeri ve Önemi.** *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Eylül-Ekim 2015, cilt: 111, Sayı: 218, s. 179-196.